

Från ”tandborstord” till ”memilord” – om nyord och deras belägg

Håkan Jansson

This presentation describes an inquiry into recent neologisms in Swedish as presented by *Språkrådet* ('Language Council of Sweden') and *Språktidningen* ('the Language magazine'). Lists of neologisms from 2004 to 2014 has been excerpted and studied together with corresponding language examples. The study shows that the share of in corpora un-attested or only meta use attested neologisms has risen to around one fourth of the total in recent years.

1. Inledning

Ord som används i kontexter som sällan förekommer i skrift – s.k. ”tandborstord” – har länge utgjort ett problem i lexikografernas lemmaurvalsprocess. Idag finns det en annan grupp ord – ”memilord”¹ – som skulle kunna vara ett exempel på ett motsatt problem; de uppmärksammas möjligen i högre grad än de används.

Under senare tid har det blivit vanligt att det gångna årets nyord presenteras vid varje års början. I Sverige är det Institutet för språk och folkminnen som sammanställer nyorden, och de publiceras sedan i *Språktidningen* och i övrig svensk press. Att ett språks ordförråd förändras t.ex. genom att nya ord tas i bruk är en självklarhet; däremot är det långt ifrån självklart vilka dessa nya ord är, och i vilken grad en nyordslista speglar de nya ordens spridning och bruk.

Detta bidrag avser undersöka ett urval av det senaste decenniets svenska nyord så som de har presenterats av Institutet för språk och folkminnen och *Språktidningen*. De utvalda ordens vanlighet och bruk undersöks sedan med hjälp av korpusverket *Korp* och sökmotorn *Google*. Särskild

---

¹ *Memilord* är ord som uppmärksammas i högre grad än de används. Av *memil* [MEdelålders Man I Lycra], ”medelålders man klädd i cykeldräkt av lycra, som cyklar hänsynslöst; kallas även *ninjacyklist* och *härskarcyklist*”. (*Språkrådets nyordslista 2012*).

uppmärksamhet ägnas åt frågan huruvida förekomsterna av de undersökta orden är metaspråkliga eller inte; många nyord blir nämligen omskrivna snarare än använda i vanlig kommunikativ funktion.

1.1. Intresset för nyord

Inom den nordiska språkvården har det sedan en längre tid funnits ett intresse för nyord. Så påpekar t.ex. Reuter (2009:200) att man redan vid det första samnordiska språkvårdsmötet 1954 ansett att det var viktigt att uppmärksamma nyordsarbetet för att undvika att onödiga skillnader mellan språken uppstår vare sig i fackspråk eller i allmänspråk:

... av särskilt intresse är att uppmärksamma de nya uttryck av allmän-
nare natur som ständigt dyker upp.

[Ur protokollet från första nordiska språkmötet 1954]

Språknämndernas arbete var kontinuerligt, men det berörde mest språkvården internt och i mindre grad allmänheten. Enligt Agazzi (2014) publicerades visserligen årligen nyord i de nordiska språknämndernas gemensamma årsskrift *Nordiska språkfrågor* (1956–1968), men att avsikten främst var att skapa koordination mellan de nordiska språken framgår bl.a. av Sudmann (1970). Under 1980-talet kom dock nyorden att uppmärksammas mera offentligt i samband med att det gavs ut nyordböcker i alla de Skandinaviska länderna (*Nyord i norsk: 1945–1975*, 1982; *Nye ord i dansk 1955-75*, 1984; *Nyord i svenskan från 40-tal till 80-tal*, 1986). Utan att spekulera alltför mycket om kopplingen till framstegen inom korpuslingvistik, kan man konstatera att den svenska nyordssamlingen kom ut samma år som *Svensk Ordbok* (SOB), som ett år före *Collins COBUILD* var den första ordboken att i grunden vara byggd på korpusmaterial.

I samband med en ny våg av skandinaviska nyordssamlingar (Jarvad 1999, Moberg 2000a, Guttu & Wangenstein 2012) började språknämnderna också publicera upplysningar om nyorden mera tillgängligt. I Sverige skrevs det oregelbundet om nyord i *Språkvård* under tiden 1987–1999 (Moberg 2000b), men sedan 2000 har årets utvalda nyord publicerats i *Språkvård* och dess efterföljare *Språktidningen*. Under senare tid har det blivit vanligt att det gångna årets nyord presenteras vid varje års början. I Norge lyfter Språk-

rådet, förutom listan över årets ord, fram ett av dem som årets ord. Principerna bakom valet orden på den norska listan diskuteras utförligt av Våge & Andersen (2014), som dessutom ger en utblick över nyordsarbetet i ett tiotal andra länder. 2013 var årets ord i Norge enligt Språkrådet *sakte-tv*. Språkrådets ord får å andra sidan konkurrens av andra privata utnämningar som kan gå på tvärs mot språkvårdens rekommendationer. Tidningen VG utkordade i en spektakulärt uppslagen artikel på egen hand *selfie* till årets nyord 2013.

I samband med att lanseringen av nyorden blir mer spektakulär kan det vara på sin plats att undersöka i vilken grad de faktiskt återspeglar ett allmänt bruk – och om de kan förväntas vara mer än dagsländor. Just att tillfälligheter i bruket kan ligga bakom de presenterade nyorden har påpekats av Heidemann Andersen et al. (2015) i samband med att de presenterade 2014 års danska nyord. De använder ordet *vuvuzela* för att illustrera hur bruket av ett uttryck kan ha vissa toppar (här sommaren 2010 och årsskiftet 2010-2011) för att sedan knappt användas alls.

2. Undersökningsmaterial och utgångspunkter

Utgångspunkten för de reflektioner som presenteras här, är en jämförelse mellan de nyord som lanserats av *Språkrådet* och *Språktidningen* 2004 till 2014² och språkbruket, som det kan studeras i relevanta referenskorpusar. Här valdes två större korpusar som sattes samman ur de texter som finns tillgängliga i Korp – korpusverktyget som tillhandahålls genom Språkbanken vid Institutionen för svenska språket vid Göteborgs Universitet. För ytterligare upplysningar om Korp se t.ex. Borin et al. (2012). Den ena korpusen har hämtats från Språkbankens rikssvenska nyhetstextkorpusar (Göteborgsposten [GP] 1994, 2001–2013, GP:s helgbilaga Två dagar; Press 65, 76, 95, 96, 97, 98; Webbnyheter 2001–2013, Dagens Nyheter 1987; 8 sidor; Ordat.). En mindre mängd äldre texter har tagits med för att kontrollera om orden tidigare har varit i bruk. Totalt omfattar denna korpus – hädanefter *Presstext (P)* – 575 miljoner löpord. För att även kunna beakta ett huvudsakligen informellt språkbruk används Språkbankens bloggmix från åren

² På grund av tidsbrist har 2009 tyvärr inte kunnat analyseras.

1998–2014 – hädanefter *Bloggtexter* (B) – som omfattar 505 miljoner löpord.

Förutom jämförelsen med korpusar är det möjligt att indirekt se nyorden i relation till erfarna lexikografers bedömningar i och med att en ny utgåva – den fjortonde – av SAOL utkom i april 2015. Således undersöks även i vilken omfattning de lanserade nyorden förekommer i SAOL (2015).

3. Nyordens relevans i förhållande till korpusmaterialet

Nyordens relevans i förhållande till det bruk som noteras kan bedömas på flera olika sätt. Man dels undersöka hur många nyord som helt saknar belägg i dessa förhållandevis stora korpusar, dels notera andelen metaspråkliga belägg – d.v.s. belägg som uppmärksammar orden utifrån den nyutkomna nyordslistan.

3.1. Nyord utan belägg i korpusarna

Nyorden utan helt belägg i vare sig press- eller bloggkorpus är förhållandevis få. Vidare refereras till flertalet av dem med belägg i andra tidningar än de som ingår i korpusen. I följande uppställning anges hur många av nyorden varje år som saknade korpusbelägg, och några beläggslösa ord ges som exempel:

2004	4 av 58	blingblingare, kyrktrappsbröllop, lokator, luvunge
2005	14 av 62	hotelljournalistik, id-sprej, koscheria, industrisafari
2006	13 av 59	minnesprick, stadsglesning, stadsspret, timellare ³
2007	4 av 59	interaktiv skrivtavla, munhota, wikipedisk
2008	2 av 31	ljudaffisch, mobillångfilm
2010	8 av 51	filvärd, kringtidskort, solhybrid, valpromenera
2011	1 av 73	döda vinkeln-varnare
2012	2 av 42	mjuk betalvägg, mossgraffiti
2013	6 av 41	dygnis, global hektar, linjär tv, rutkod, tvåhandsbeslut
2014	14 av 41	attefallshus ⁴ , klickfiske, kringis, kärtrorpa ⁵

³ 'Hemmasnickare' efter tv-snickaren Martin Timell.

Vissa av orden utan belägg i korpusarna har inte heller särskilt många belägg på Google. Så har t.ex. "blingblingare" färre än 20 belägg vid en sökning 27 september 2015. Av dessa belägg var ordet i många av fallen sedan heller inte använt så som det definierats av Språkrådet – 'person som bär blingbling' – utan helt enkelt som synonym till blingbling: "Matchar man med några grymma blingblingare och häftiga skor (som på bilderna) så har man en snygga avslutningsoutfit som kan hänga med hela dagen."⁶ Ordet lanserades 2004. Således finns det knappt ett relevant belägg per år indexerat på Google i förhållande till tiden sedan lanseringen. Andra – nyare – ord kommer möjligen att om några år märkas i korpusarna med tanke på att de har en rikligare representation på Google. Så ger t.ex. "kringis" 72 träffar inom ett år från att ordet har lanserats.⁷

3.2. Nyord med hög andel metaspråkliga belägg

Även om nyorden som helt saknar belägg i korpusarna är förhållandevis få, är desto fler ord huvudsakligen belagda med texter som rapporterar om nyordlistan, i synnerhet för senare delen av perioden. Därför finns det skäl att titta något närmare på dem. Här nedan presenteras ord från presskorpusen (eller om belägg saknas där, från bloggkorpusen – B) med antalet metabelägg i förhållande till de totala beläggen:

2004:

brattig 4/5; curlingförälder 19/162; flexitarian 1/1; kotlettfrilla 3/8; servicebarn 4/4; webblogg 8/23; vuxenvälling 2/7; örådisera 1/2.

⁴ 'Hus som kan byggas utan bygglovsprövning', efter ansvarig minister Stefan Attefall.

⁵ Att 'göra motstånd mot nynazism' efter Stockholmsförorten Kärrtorp där man konfronterade nynazisterna.

⁶ Google 27/9 2015: <tsundin.blogg.se/2010/march/schools-out-soon.html>.

⁷ Google 27/9 2015: https://www.google.se/search?num=100&lr=lang_sv&cr=countrySE&safe=images&hl=sv&biw=1920&bih=916&tbs=ctr%3AcountrySE%2Clr%3Alang_sv&q=%22kringis%22&oq=%22kringis%22&gs_l=serp.12...32799.36864.0.43249.2.2.0.0.0.110.192.1j1.2.0....0...1c.1.64.serp..1.1.109.fTiaM0iNPLw

2005:

flyttstajning/flyttstajling/flyttstyling 1/1; gala in 1/1; glaskulefolket 5/5; poddare 2/4.

2006:

flexidaritet 1/1; fulbryt 1/1 (B); Odellplatta 2/10; sverka 2/6.

2007:

agflation 2/8; dampå 2/3; nyhetsbok 1/1 (B); reinfeldtare 2/12.

2008:

ADV 2/2; ansiktsspårning 2/2; bekymringssamtal 3/14; blåstråle 1/1; bullerbysyndromet 1/1; celebritariat 1/2; finanssmälta 5/5; gatustickning 1/1; kalsongbadare 1/3; klimatism 2/5; skynka 5/5; ödleplåster 1/2.

2010:

askbränd 1/4; askstoppad 1/7; asktåg 1/2; askänka/-änkling, vulkanänka/-änkling 4/5; bjästa 2/17 (B); danseoke 1/2 (B); Facebookfest 1/1 (B); guldomat 1/1 (B); inaskad 4/7; jobbstopparpolitik 1/1 (B); kaffeflicka 4/6; kalkstensångare 1/2; kylkrage 1/2 (B); morotsaktivism 1/1; morotsmobb 2/4; näringslots 1/1; spotifiera 1/7; wikiläcka 1/8; vulkanresa 2/3.

2011:

ac-förkylning 1/1; ac-snuva 1/1; airbaghjälm 1/1; airbagjacka 1/1; appa 1/2; attitydinkontinens 2/3; Bamseteorem 1/2; brorsantrick 1/5; brännskräp 2/2; fastlans 1/2; flipperförälder 1/2; foliehatt 11/34; fulparkerare 2/2; förlåtelseturné 2/12; förväntis 2/2; gps-väst 1/6; jasminmöte 1/3; kapselbryggare 1/4; knarkometer 2/2; loba 1/1; lunchdisco 1/8; mobildagis 2/2; molekylärgastronomi 1/9; möbelhund 1/1; nysare 1/1; otrohetsdejting 1/1; plankning 1/1; post-it-krig 1/7; restdejting 1/1; retronym 1/8; seismisk 1/7; skräpbot 1/6; skämsfilter 1/9; slöjböter 1/1; sms-livräddning 1/1; surdegfaktorn 2/4; tasigförsamhet 1/1; terja 5/6; tjejsamla 7/8; tonårsskrämma 2/2; trollfilter 2/2; trädsmord 1/5; ugpling 1/1; ungdomsskrämma 1/1; vattkoppsgodis 2/2; åsiktstaliban 2/3.

2012:

conversesjukan 1/1; drinkorexi 3/5; emoji 1/4; eurobävning 2/4; grexit 2/15; henifiera 7/7; klämspärr 3/3; kramtjuv 1/4; kötrymden 4/5; livslogga 1/4; läshund 2/2; memil 15/19; märk-dna 1/1; nomofobi 3/3; pekskärmsvantar/surfvantar/touchvantar/mobilvantar 2/6; queerpolska 1/4; ryggplankning 2/2; ståhjuling 2/5; Tintingate 1/3; tårtgate 2/4; utvigning 1/1; zlatanera 20/40; underklassafari 2/10; överklassafari 2/26.

2013:

betalskugga 1/1; carpa 1/1; funktionell dumhet 1/1 (B); gubbploga 1/1 (B); hämndporr 1/2 (B); kjolprotest 1/1 (B); klicktivism 1/1 (B); snippgympa 1/6 (B).

2014:

fotobomba 1/11 (B); krislåda 1/1 (B).

Vikten av att ha två olika typer av korpusar blir uppenbar vid betraktandet av ord som *dampa* 'vara bråkig och störande; få utbrott' (2007), *terja* 'manipulera ett foto i bedrägligt syfte' (2011) och *carpa* 'passa på att njuta' (2013). Alla tre orden kännetecknas av metabruk i sammanställningen ovan, I blogg-korpusen noteras å andra sidan att *dampa* har 751 belägg, *terja* 125 belägg och *carpa* 49 belägg, och bara ett av dessa är metaspråkligt.

Ett av orden ovan, *tjejsamla* (2011), inkluderades som nyord på grundval av *ett* (!) belägg i ett kåseri. Som följd av nyordsstatusen kunde detta enda belägg skapa en debatt i media och elektronisk offentlighet, som ledde till att ordets spridning ökade väsentligt.

4. Nyorden och SAOL

Förra avsnittets relativt omfattande exempel på nyord som tycks ha liten och huvudsakligen metaspråklig spridning, kan motivera en liten studie i relationen mellan de lanserade nyorden och SAOL 14, för att se om dessa ord haft någon påverkan på lexikografen.

Till att börja med ska det konstateras att nyordslistorna har gått igenom av SAOL-redaktionen som ett led i lemmaurvalsprocessen för den nya ordlistan. Av följande uppräknig av antal medtagna ord (med totalt antal nyord

inom parentes) per år, framgår att något under hälften av orden tar plats i den nya upplagan av SAOL: 2004 19 (58); 2005 32 (62), 2006 31(59), 2007 30 (59), 2008 16 (31), 2010 14 (51), 2011 20 (73), 2012 13 (42), 2013 14 (41), 2014 6 (41). Av uppräknningen framgår också att andelen inkluderade ord efter 2010 minskar från ca en tredjedel till ca en sjundedel 2014. Som framgår av nedanstående diskussion om ordens beläggsstatus, är det just efter 2010 som det dessutom sker en ökning av ord med stor andel metaspråkliga belägg.

Nyord utan belägg i press/bloggkorpusarna som har kommit med i SAOL är mycket få: *solhybrid* (2010), *mossgraffiti* (2012), *smartplåster* (2013) och *selfiepinne* (2014). Även om SAOL-redaktionen naturligtvis har haft tillgång till nyordlistorna tycks det inte ha påverkat deras bedömning i dessa fall. Ord med få träffar har inte i någon nämnvärd grad tagits med. Bland undantagen finns ord som *smartplåster* och *selfiepinne* med ca 370 respektive ca 310 träffar på Google 28 september 2015, som har bedömts intressanta trots att de saknar träffar i korpusarna.

Ord med hög andel metaspråkliga belägg är betydligt mer välrepresenterade i SAOL 14: *curlingförälder*, *vuxenvälling* (2004), *flyttstyling* (2005), *bekymringssamtal*, *finanssmälta*, *kalsongbadare* (2008), *wikiläcka* (2010), *airbaghjälms*, *appa*, *foliehatt*, *gps-väst*, *möbelhund*, *retronym*, *trollfilter*, *träd-mord* (2011), *emoji*, *grexit*, *köttrymden*, *memil*, *pekskärmsvantar*, *överklassafari*, *underklassafari* (2012) samt *betalskugga* (2013). Vissa av dessa ord har relativt höga frekvenser på Google och som i fallet *bekymringssamtal* dessutom en koppling till likabetydande danska och norska ord. I andra fall som *möbelhund* och *trollfilter* med ett respektive fem belägg, är samtliga metaspråkliga. Det är dessutom så att Google ger ett bedrägligt antal träffar eftersom *möbelhund* finns som tyskt ord och *trollfilter* som engelskt och tyskt. Vid en enkel googling (28/9-15) erhålls 26 500 resp. 4 600 träffar, men om googlingen begränsas till svenska ord minskar träffarna till 50 resp. 95. Av de 95 träffarna för *trollfilter* är 49 metaspråkliga och träffar för 2014 saknas. *Möbelhund* har 3 träffar 2014 och av de 50 träffarna är 20 metaspråkliga. Båda orden har dessutom ett mindre antal träffar som är helt irrelevanta, som att de kopplas till sökrobotar eller att de inte har den här avsedda betydelsen. Det som vid ett hastigt påseende kan tyckas vara ett stort antal belägg, är således inte alls lika övertygande vid en närmre undersökning.

5. Avslutning

Det ökande intresset för nyord som har kunnat konstateras hos såväl språknämnder som medier, borde med utgångspunkt i det som har rapporterats här ge anledning till två reflektioner:

1. Språknämndernas nyordsarbete har fått en inriktning som skiljer sig från den som var gällande då de började sitt internordiska samarbete. Då fanns en tydlig vilja till språkplanering såtillvida att man ville undvika att det uppstod onödiga skillnader mellan språken. En samordning av nyorden sågs som viktigt. Idag tycks strävan att dokumentera vara helt överordnad nordisk samordning.

2. Vi ser här att viljan att dokumentera och snabbt föra ut iakttagelserna leder till att ord med liten frekvens får en ”oavsiktlig (?)” lansering. 13% av nyorden saknade belägg i någon av korpusarna och ytterligare 25% hade en stor andel metaspråkliga belägg.

Med ovanstående i minnet, kanske denna undersökning har väckt frågan, om inte en återgång till den modell för nyordsarbete som språknämnderna upphavligen använde vore önskvärd.

Litteratur

Ordböcker

COBUILD (1987): = *Collins COBUILD English Language Dictionary*.

Editor in Chief: John Sinclair, Managing Editor: Patrick Hanks.
London/Glasgow: Collins.

Guttu, Tor & Boye Wangensteen (2012): *Nyord i norsk*. Oslo: Kunnskapsforlaget.

Jarvad, Pia (1999): *Nye Ord. Ordbog over nye ord i dansk 1955-1998*. København: Gyldendal.

Moberg, Lena (2000a): *Nyordsboken. Med 2000 nya ord in i 2000-talet*. Stockholm: Svenska språknämnden.

Norsk språkråd (1982): *Nyord i norsk: 1945–1975*, Bergen: Univ.-forl.

Nyord i svenskan från 40-tal till 80-tal (1986). Solna: Esselte studium.

- Riber Petersen, Pia [=Jarvad, Pia] & Jørgen Eriksen (1984): *Nye ord i dansk 1955-75* [Dansk Sprognævns skrifter 11]. Köpenhamn: Gyldendal.
- SAOL = *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket* (2015): 14. uppl. Stockholm: Svenska Akademien/Norstedts akademiska förlag [distributör].
- SOB = *Svensk ordbok* (1986). Solna: Esselte studium.

Övrig litteratur

- Agazzi, Birgitta (2014): Nordiskt nyordssamarbete i går, i dag och i morgon. I: Heidemann Andersen, Margrethe, Pia Jarvad & Jørgen Nørby Jensen (red.): *Neologismer. Dansk Sprognævns 2. seminar om nye ord*. Frederiksberg: Dansk Sprognævn.
- Borin, Lars, Markus Forsberg & Johan Roxendal (2012): Korp – the corpus infrastructure of Språkbanken. I: *Proceedings of the eighth international conference on Language Resources and Evaluation*. Istanbul. [tillgänglig elektroniskt: <www.lrecconf.org/proceedings/lrec2012/pdf/248_Paper.pdf>].
- Heidemann Andersen, Margrethe, Pia Jarvad & Jørgen Nørby Jensen (2015): *Normcore, spornoseksuel og sorgsnylter – ord og udtryk fra året der gik. Dansk Sprognævns nyordsliste 2014*.
- Moberg, Lena (2000b): Några nyare ord i svenskan. *Språkvård* 1, 16–24. *Nordiska språkfrågor* [da. *Nordiske sprogproblemer; no. Nordiske språkspørsmål*] 1956–1968. [Skrifter utgivna av Nämnden för svensk språkvård]. Stockholm: Läromedelsförl. (Sv. bokförl.).
- Reuter, Michael (2009): Nordiskt språksamarbete via de nordiska språkmötena sedan 1954 – har de varit till nytta för språkvård och språkforskning. I: *Språk i Norden 2009: Tema: Språkpolitik och språkattityder*. Oslo: Språknämnderna i Norden, 199–214.
- Sudmann, Arnulv (1970): Nordisk språksamarbeid. I: *Språk i Norden 1970*. Stockholm: Nämnden för svensk språkvård/Läromedelsförlagen Svenska Bokförlaget, 66–106.
- Våge, Ole Kristian & Gisle Andersen (2014): Nyord, kriterier og språknormering i en årlig kåring. I: Heidemann Andersen, Margrethe, Pia Jarvad & Jørgen Nørby Jensen (red.) *Neologismer. Dansk Sprognævns 2. seminar om nye ord*. Frederiksberg: Dansk Sprognævn.

Håkan Jansson
Fil.dr. i nordiska språk
Högskolan Väst
SE-461 32 Trollhättan
hakan.jansson@hv.se